

csirájukban elfojthatók. „...Korántsem utópia a tanításnak és nevelésnek olyan szervezése, amely a nagyzási hóbortnak keletkezését alapjában akadályozza meg...

A tagállamok közoktatásának ilyen szervezése csakugyan lehetséges. Eddig jut el Vámbéry. A szocializmus határáig. De ma még akkor is csak utópia maradna ez a vágy, ha az egész földkerekséget az angol liberalizmus szelleme érintené. Ezt már nem mondja ki Vámbéry.

Kemény Gábor

EGY GYŐZTES REGÉNY. Földes Jolán regénye: *A halászó macska uc-cája* ez a zsüri által kiválasztott magyar regény, amely résztvett a nyolcvanezer pengős nemzetközi regénypályázaton, akár nyert ott, akár nem, egy bizonyos, hogy Pesten sikere van, különösen, hogy a könyv első oldalán nem minden tulzástól mentesen ilyen ajánlás áll: „Ez a regény az Athenaeum 80.000 pengős világpályázatának magyar győztese.”

A szerző kétségtelenül korszerű témát választott. Emigránsokról ír és korunknak valóban jellegzetes tünete a hontalanság. Az új magyar irodalomban meglehetősen újszerűen hat, mert van valami igazság abban, hogy irónemzedékektől félve kerülgetett téma az emigránsors. Ha csak rövid áttekintését is nézzük az utolsó történelmi periódusnak, nyomban megértjük, hogy mért hallgattak eddig erről a témáról a magyar irodalmárok. A huszas és harmincas évek magyar emigránsai, akár politikai, akár gazdasági emigránsok voltak egy ellenforradalomból kibontakozó társadalom menekültjei. A kommün fehér menekültjeinek néhány hetes, vagy hónapos bécsi sejourja aligha tekinthető emigrációs életnek, a fehér asztal mindvégig domináns szerepet vitt benne, másrészt a távollét oly rövid ideig tartott, hogy egy idegen társadalomba való beilleszkedésről szó sem lehetett és a talajtalanság tragikuma sem érelődhetett meg az idő rövidsége miatt. A későbbi emigráció már magánhordja a gazdasági és társadalmi hatóerők letagadhatatlan bélyegét. Hontalanokká válnak a szó szoros értelmében, régi társadalmuk kitaszította és megtagadta őket, az idegen társadalom be nem fogadta, csak megtűrte őket, azt is ideig-óráig csupán. Abban a társadalomban, ahonnan ezek kiszakadtak, ki mert volna beszélni róluk az emberi részvét, vagy megértés hangján? A téma, amely a levegőben lógott, egyszerűen elsikkadt azok között, akik otthon maradtak, vagy visszatérhettek.

Most egy nőírónak jutott eszébe, hogy hozzányuljon a kényes kérdéshez. Földes Jolánon már, ahogy a témához hozzányul, meglátszik, hogy maga is érezte mindvégig azokat a tendenciákat, amelyek az egész irodalom figyelmét eddig erről a problémáról elterelték. Földes Jolán tehát kompromisszumot köt és témájának emigráns hősei nem politikai menekültek, hanem gazdasági kivándorlók. Bizonyos, hogy az elmúlt jó másfél évtized hontalanjainak tömegét ilyenek is gyarapították. Érdeemes megnézni ezeknek a sorsát is. Ám a külföldre szakadt gazdasági menekült más, mint a békeidők kivándorlója, valahogy világosabban látja a dolgok összefüggéseit és érzi, hogy a politika számkivetettjeitől nem tulságosan széles szakadék választja el, érzi, ha nem tudja, hogy mind a ketten egy társadalmi berendezésnek az áldozatai. Földes Jolán regényhőse ilyesmi fölött nem gondolkozik Sőt állítja, hogy a politikai és gazdasági emigránsok külön-külön csoportokat alkotnak, ami politi-

kai szempontok szerint nézve igaz, de nem igaz abból a szempontból, hogy életük nem függ össze és nem találkozik. Földes Jolán Párizsba szakadt magyarjai még véletlenül se akadnak össze politikai menekültekkel, vagy legalábbis politizáló magyarokkal, pedig az egész párizsi magyar munkásemigrációnak politikai jellege a legszembeötlőbb. Egy magyar „tarhás” és fejős tehene bukkan fel csupán a regényben, az egész kavargó, küzködő, politizáló, nyugtalan és hontalan párizsi magyar emigrációból még mutatót sem kapunk. Egy magyar család viharvert életét pergeti előttünk az író, nem tehetség híjján, azt nem állítjuk, bár az ábrázolóerő gyengeségére vall a milliók leszűkítése a Halászó macska uccájára. Ne essék félreértés, egy ucca életén keresztül is megismerkedhetünk egy egész társadalommal, Thomas Mannak elég volt a Budenbrook-ház, hogy bemutassa benne az egész német polgári rendet, azonban a Halászó macska uccája nem csak a valóságban egy izolált része Párizsnak, és úgyszólván már csak muzeális és idegenforgalmi érdekessége, de az író fantáziája sem tudta életrekelteni és elhíttetni velünk, hogy az Párizs. Ebben a valószerűtlen környezetben az emigráns magyarok helyett csokorba kötve kapjuk a romantikát, galambbékességben él itt egymással a cári emigráns, a litván szociáldemokrata, a finn kommunista, a spanyol anarhista, az olasz antifasiszta, mindenkinek van valamilyen politikai szemlélete, csak a magyarnak nincs.

A regény menete az írónak ama felismerésén épül, hogy az emigránsélet mindvégig nyugtalanító bizonytalanság. Csak az kell, hogy valami megmozduljon a világban és az emigráns lába alól újra kicsúszik a talaj, amelyről pedig már-már azt hiszi, hogy megszilárdult alatta. Egyszer a frankhamisítás, máskor meg a jugoszláv királygyilkosság miatt vesztik el Földes Jolán Párizsba telepített magyarjai a kenyerüket. Tényleg hihető, hogy a franciák sovíniszta elvakultsága szegény idegen munkásokat megfosztott a kenyerétől olyan dolgok miatt, amelyekhez azoknak semmi közük sem volt. Más kérdés azonban, hogy a történelmi eseményeknek, mint *kívülről* tényezőknél lehet-e irodalmilag átgondolt szerepe egy regényben, ha a hatásukat döntőnek értelmezi az író. Földes Jolán két ízben is a történelem segítségét veszi igénybe ahhoz, hogy hősei alól kihúzza a talajt. Egy tökéletes irodalmi kompozíció már magában véve kizárja az ismétlődések felhasználását. Be ha ugys van, hogy egyszer a frankhamisítás, máskor egy királygyilkosság befolyásolja a munkalehetőségeket, ez a két különféle esemény teljesen hasonló körülmények között jelentkezik? És vajjon így közvetlenül? Hol maradnak azok az összefüggések, amelyeknek az eredménye, hogy egy magyar munkáslányt az uccára dobnak Párizsban? Így, az a mód, ahogy Földes Jolán a történelmet igénybe veszi a dráma előidézéséhez, tisztára deus ex machina benyomását kelti. A történelem kétségtelenül beleszól az emberek magánéletébe, tehát egy társadalmi fordulat az egyént talajtalanná teheti. De az író számára nem bonyolíthatják a drámát olyan erők, amelyek a mű felépítéséből hiányoznak. Ez így, Földes Jolán módján, tisztára mechanisztikus elképzelés. A történelmi hatóerők különben sem jelentkeznének mindenütt közvetlenül, tehát az író számára önmagától kínálkozik az a lehetőség, hogy a dolgokat tényleges jelentkezési formájukban ábrázolja és ha módja van rá, azoknak összefüggéseit kimutassa. Traven bámulatra méltó egyszerűséggel mutatja meg, hogy egy ember, mint hányódik egyik helyről a másikra és ahhoz, hogy bebizonyítsa a társadalom igazságtalanságát, nincs, szüksége világszerte eseményekre, hanem csupán olyanokra, amelyek ott bontakoznak ki a regényében. Az igazi író abban az egyszerű tényben is, hogy

valaki állását vesztí, érzékeltetni tudja a társadalmi igazságtalanságot, amely bizony nem csak akkor jelentkezik, amikor egy királygyilkosság kapcsán utat tör magának a népharag.

Földes Jolán munkája nem mutat mindvégig egyenletes kidolgozást. Amíg a párizsi részben gondosan igyekezik a milió szűk kereteiben is érzékeltetni a francia főváros légkörét és markánsan élénk állítani a regény szereplő személyeit, addig a délamerikai anyag feldolgozása híján van csaknem minden magasabb írói törekvésnek, lapos, színtelen, semmitmondó, valósággal fölösleges. A Pestre való visszatérés kísérletét lényegesen jobban mondja el, mint ahogy általában a hazavágyás hangulatát is jól adja vissza és azt a végső kicsengését a regénynek, hogy az emigráns még saját hazájában sem lel otthonra többé, ha egyszer haza is mehet ebben a szomorú világban. Ujvári László

IKONGO NEM HAL, MEG.* Most, mikor e kétkötetes regény végére értem, megkísérlem mégegyszer gondolatban végigvonultatni: magam előtt a regényben szereplő alakokat, a cselekményt és elemezni próbálom a műben felvetett kérdést. Hiányérzésem van; tűnődöm és rájövök, hogy hiányérzésemnek oka elsősorban a sokat ígérő kiadói reklám és a regény belső tartalma között mutatkozó aránytalanságból fakad: „Afrika forró lehellete fehér földrészeket. Két világ torlódik egymásba, két emberfaj vonzza és taszítja egymást. Egy fiatal afrikai, csupa primitív lelkiség és őserő, Párizsba sodródik. Az ezerfény városában indul Ndzsangézi és Annabell sorsterhes története... *Kaczér Illés* lenyűgöző írásművésze nem mindennapi élmények felé viszi az olvasót. A fajkérdés végsőkéig való kihangsúlyozása ez a regény, a fajelmélet megrázó cáfolata. Kiáltás, mely átszól a mából a holnapba.” Eddig és így a kiadói kommuniké. És az első pillanatban az ember valóban úgy érzi, hogy valami nagyszabású munkát tart a kezében, ám olvasás közben egyre csalódottabban kénytelen megállapítani, hogy az író a szokatlanul érdekes- és felettebb korszerű témát nem a regényben felvetett kérdés súlyához méltó formában dolgozza fel, hanem bizonyos frivol és felelőtlen modorban és nagy átlagban olyan hangot üt meg, amely helytel-közvetlen lektúrszerűvé teszi ezt az egyébként komoly irodalmi szándékkal megírt regényt.

Kaczér Illés a fajkérdést veti fel a könyvben és Ndzsangézi meg Annabell történetén keresztül igyekezik ad absurdum vezetni a problémát. Ndzsangézi a Kongó partjáról kerül Párizsba. Az ősi hagyományok és a fekete mágia babonás hite és varázsa tartja fogva a fiatal négerfiú lelkét a nyüzsgő, csörömpölő, lüktető nagyvárosban, melynek gigászi méretei megszedítik. Ndzsangézi naiv lélekkel és félő tisztelettel fogadja a nagyváros nyújtotta benyomásokat. Ódöng Párizs uccáin és sorstársai unszolására felcsap cipőtisztitónak. A véletlen útjába hozza Annabellt, a hisztérikus milliomos lányt, aki férjhezmenés előtt Párizsban tombolja ki magát. Ndzsangézi a feketék megmagyarázhatatlan vágyakozásával beleszeret Annabellbe. Ám a szeszélyes Annabell eltűnik a szerelmes négerfiú szeme elől és Ndzsangézi hiába kutat utána, nem találja sehol. Fel-támad benne a feketék ösztönös alacsonyabbrendűségi érzése a fehérekkel szemben és valóságos beteggé teszi komplexusa. Különbéféle kalandokon lesik keresztül, egy titkos néger politikai szervezet tagjaival ismerkedik meg, a hatóságok szemében gyanússá válik és lecsukják... Mindezt

* Kaczér Illés regénye. A Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Művészeti és Irodalmi Társaság kiadása, Pozsony 1936, 2 kötet 226 + 221 o.